

Apartheidregimets vitenskapshistorie

Den som kontrollerer forestillingen om hva som er naturlig, kontrollerer samtidig et sett av forestillinger om hvordan samfunnet best bør organiseres. Slik var det i hvert fall i Syd-Afrika i perioden som ledet opp til etableringen av raselovene for apartheidregimet in 1948.¹ Når man ser tilbake på dette politiske og sosiale systemet så fremstår det som riv ruskende galt. Et slikt anakronistisk kritisk perspektiv er både etisk og politisk fruktbart, men egner seg imidlertid dårlig som utgangspunkt for å forstå den politiske fremveksten av raseskilleregimet. Skal man gjøre det, så må man forsøke å sette en parentes rundt dagens oppfatninger og heller dukke ned i forestillingsverden til politikere, jurister, og intellektuelle i Syd-Afrika på 1930-tallet. Den gang var det særlig vitenskapsmenn – for de var alle menn – som dannet det intellektuelle legitimeringsgrunnlaget for segregering. Siden de kontrollerte kunnskapen om hva som var rasemessig naturlig, klarte de samtidig å sette dagsorden for hvordan samfunnet burde organiseres rasemessig.

Av Peder Anker, post doc, SUM

Det var, av alle mennesker, botanikere som fikk mest politisk innflytelse i Syd-Afrika med hensyn til rasespørsmål. Grunnen var at landets ledende politiker, general og statsminister Jan Christian Smuts, hadde en livslang interesse for savannegress. Blant botanikere ble han regnet som en av verdens ledende eksperter på området, og han brukte sin autoritet til å generere rikelig med forskningsmidler for å promotere forskning på dette området av botanikken. Hans personlige bibliotek av botanisk litteratur var det største i Syd-Afrika, og besøkende politikere og diplomater ble aktivt oppfordret til å ta del i hans personlige lidenskap. Landets botanikere hadde nærmest fritt leide inn på hans kontor og til hans middagsbord, der de aktivt engasjerte statsministeren i aktuelle samfunnsspørsmål. I disse samtaler var det særlig det økologiske perspektivet som fikk dominere. Økologer på den tiden mente at urbefolkningen var å se på som en naturressurs, og at den økologiske vitenskapens viktigste formål var å gi en fullgod rettsfilosofisk legitimering av en rasistisk befolkningspolitikk. Ordet "holisme" var her sentralt. Holistisk humanøkologisk vitenskap søkte å forklare hvorfor ulike befolkningsgrupper burde leve atskilt i ulike bioregioner under den hvite rasens overoppsyn. Denne artikkelen søker å redegjøre for hvordan sentrale tilhengere av holistisk humanøkologi naturaliserte og dermed legitimerte et av den nyere tids mest brutale regimer.

Statslederen og forskeren Jan Christian Smuts

Smuts interesser gikk langt utover savannegress. Han var utdannet jurist og en selvært filosof som først laget ordet "holisme". Han vokste opp i Swartland, som er et av de rikeste jordbruksområdene i Syd-Afrika. Som mange andre unge menn fra velstående familier tok han sin utdannelse ved Cambridge University i England, der han studerte juss fra 1891 til 1894. Hans professorer ble fort meget imponert over deres student, og ga ham de aller beste karakterer og en hel serie med æresbevisninger. Smuts selv var imidlertid ikke særlig imponert over jusstudiets prinsipper, som han mente manglet både filosofisk og vitenskapelig fundament. Et slikt fundament

mente han først å finne i rettsfilosofi om hvordan naturlige lover burde ligge til grunn for samfunnets juridiske lover. Smuts mente evolusjonsteorien til Charles Darwin best ga uttrykk for naturlige lover hos mennesket, og mente derfor at juridiske lover burde ha sitt fundament i biologien. Han så i den biologiske utvikling av mennesket fra sjimpanser til fullt menneske en parallell til den historiske utvikling av samfunnets lover mot stadig høyere grad av frihet og respekt for menneskets iboende verdighet og rettigheter.

Smuts avsluttet sine eksamener som beste student i sitt kull, og ble tilbudt et års stipend for å utvikle sin rettsfilosofiske argumentasjon. Til manges overraskelse valgte han å bruke pengene til å studere Walt Whitmans poesi i stedet for tørre lovsamlinger, og resultatet ble en bok om poeten som vandret fra forlag til forlag uten å bli akseptert, av kommersielle årsaker.² Her argumenterer han for at man må bryte ned de kunstige grensene som er satt mellom mennesket og naturen, og heller studere Whitman som enhver annen biologisk organisme. Hans poesi ble tolket i sammenheng med hans bioregion (Long Island og Brooklyn ved New York), der naturens vitale krefter fremskaffet hans unike kreative personlighet. Whitman representerte, sammen med Goethe, den høyest mulige biologiske utvikling et menneske kunne oppnå. Smuts utviklet i denne sammenheng prinsippene for en psykologisk vitenskap han kalte *personologi*, som graderte menneskers personlighet. Lavest i hierarkiet finner man personligheten til sjimpanser, buskmenn og urbefolkning, mens man øverst finner medlemmer av den hvite rase, med sublime personligheter som Goethe og Whitman på toppen av naturens skala. Denne *gradualistiske* forståelsen av menneskenes personligheter brukte han siden som et rettsfilosofisk fundament for tildeling av ulike sivile rettigheter. De som hadde kommet lengst i den biologiske utvikling – de som var mest menneske – skulle få flest rettigheter i et rettferdig samfunn og fungere som samfunnets ledere.

Smuts gjorde rask karriere etter sine studier. Han ble som advokat først involvert i politikk som tilhenger av Cecil Rhodes, siden general i Transvaals armé, for så å bli forsvarsminister fra 1910 til 1919. Han var en av forkjemperne for etableringen av Unionen av Syd-Afrika i 1910 (landet hadde til da vært delt i fire mindre stater), og som general fikk han enorm popularitet for erobringen av tyske kolonier i det sørlige Afrika under Første verdenskrig. Hans politiske oppsving førte til at han ble statsminister og minister for urbefolkningen (Minister of Native Affairs) fra 1919 til 1924, og leder av det største Unionspartiet. Som landets leder gjennomførte han den gradualistiske menneskerettighetspolitikk han hadde funnet frem til i studiet av Walt Whitman. Den hvite rasens overlegne personlighet innebar en iboende rett til herredømme over landet, og urbefolkningen fikk rettigheter etter graden av deres persons utvikling. Mange husker Smuts i dag som generalen som kastet Mahatma Gandhi i fengsel nettopp fordi Gandhi var uenig i Smuts' graderingspolitikk.

Etter krigen forsøkte fargede sosialister å mobilisere motstand ved å danne The Native Labour Union, noe Smuts fikk forhindret ved å sette arméen inn mot slik møteaktivitet, og mange mennesker ble drept. Et annet sammenstøt skjedde i Bulhoek (ved Queenstown) hvor en gruppe fargede jøder nektet å jobbe på en jødisk helligdag; politiet drepte nesten to hundre av dem etter Smuts ordre. Likeledes Bondelswart hvor en gruppe bantuer og hottentotter nektet å betale sin hundeskatt. Som straff sendte Smuts fly som bombet landsbyene.

Smuts var på tross av sin brutale nasjonale politikk kjent internasjonalt som en fredselser og forsvarer av menneskerettigheter. Han var en pådriver for etableringen av Folkeforbundet, og reiste verden rundt for å snakke om forsoning etter verdenskrigen. Dannelsen av et "United South Africa" i 1910 var for ham en begivenhet andre land kunne lære av. Når ulike folkeslag som tyskere, nederlendere, briter, indere og urbefolkning kunne leve sammen i en union i Afrika, så kunne kanskje Europa og resten av verden bruke Syd-Afrika som modell? Slike tanker kom ikke bare til uttrykk i hans politiske arbeider, han arbeidet også med å gi dem et filosofisk fundament i en undersøkelse han kalte *An Inquiry into the Whole*.³ I dette forarbeidet til en bok ser han for seg at en universell livskraft i naturen binder menneskene sammen til en helhet.

Smuts' interesse for naturfilosofi hadde sin bakgrunn i hans nevnte interesse for botanikk og ekspertise i savannegress. Botaniske hager var hans fremste møteplass for uformelle politiske møter, og politikere klarte ofte å innynne seg hos ham med botanisk kunnskap. På sine fridager kunne han gå lange turer i all ensomhet ute i naturen. Hans dagbøker viser at han på slike turer kunne ta av seg klærne for å være nærmere naturkreftene, samtidig som han leste høyt for seg selv fra Whitman og Goethe. For ham var naturen og naturkreftene en ledesnor både i hans personlige og politiske liv. Han ga varm støtte til naturvern, særlig til tanken om å danne nasjonale naturparker og reservater.

Økologisk forskning i Syd-Afrika

Smuts sin lidenskap for naturparker og botanikk gikk ikke upåaktet hen blant landets botanikere og økologer. De var selvfølgelig begeistret for å ha en forkjemper for deres interesser så sentralt i den politiske virkelighet. Ledende botanikere spiste ukentlig ved statsministerens bord, de arrangerte små botaniske ekspedisjoner for å underholde besøkende politikere. Som en strategisk del av oppbyggingen av nasjonen ønsket Smuts en full kartlegging landets flora, og botanikerne var naturlig nok over seg av begeistring for deres vidsynte statsleder.

Det vil føre for langt å redegjøre for alle de som etter hvert ble involvert i den botaniske kartleggingen av Syd-Afrika. To av dem bør likevel nevnes fordi de ble ledende forskere i prosjektet: John William Bews og John Phillips. Det var disse to som introduserte økologisk forskning i landet og etter hvert utviklet humanøkologisk vitenskap.

Bews vokste opp på Orknøyene og var meget stolt over å nedstamme fra vikingen Turf-Einar (slakteren av Torfinn Skallesplitter og Erik Blodøks). Denne nordiske herkomst betydde ikke lite for Bews da han som nyutdannet økolog fra Edinburgh kom til Syd-Afrika i 1910 som professor i botanikk ved Universitetet i Natal. Her etablerte han seg raskt som en dominerende og karismatisk skikkelse som publiserte en hel serie med artikler og bøker om den lokale floraen sett fra et økologisk perspektiv. Som spesialfelt fokuserte Bews på betydningen av ulike sorter gress i det økologiske samspillet. Han studerte hvordan økologiske relasjoner forandret seg fra dalbunner opp til fjelltoppene på godt over 3000 meter i Drakensberg Range. Dette var et forskningsprosjekt som passet som hånd i hanske med Smuts' interesser for både gress og fjell, og de to ble raskt gode venner. Det var imidlertid ikke bare Bews' spesialisering og vennskap med Smuts som sikret ham voksende betydning blant Syd-Afrikas botanikere. Universitetspolitikken i Edinburgh, der Bews fikk sin utdanning, fokuserte på bredde i stedet for rask spesialisering i utdannelsen. Han hadde derfor fått bred skolerung i filosofi, litteratur og historie, foruten en innføring i naturvitenskapene generelt og økologi spesielt. Denne tverrfaglige kunnskapen tok han med seg i undervisningen i Natal, der en av hans studenter ikke kunne la være å lure på "hva i all verden gamle Virgil hadde å gjøre med botanikk?"⁴ Bews' forelesninger i botanikk ble raskt legendariske for inkluderingen av referanser til alt fra greske tragedier til oppfinnelsen av dampmaskinen og ekspresjonistisk kunst. Dette var på ingen måte ment som humoristiske innslag som kunne sprite opp ellers tørre utegninger av latinske navn på plantefamilier. Slik han så det, handlet økologisk vitenskap om å trekke linjer og forbindelser mellom ulike fag for på den måten å se alt liv med dets ulike manifestasjoner som ett hele. Han ønsket å trene sine studenter til å trekke tverrfaglige forbindelser inn i en økologisk syntese der planter, dyr og menneskelig aktivitet ble forstått som deler av et stort samspill.

Phillips var noe yngre enn Bews, og i motsetning til sin kollega så vokste han opp i Syd-Afrika i en familie hvor den hvite rasens herskerrolle ble tatt for gitt. Hans interesse for botanikk fikk han som aktiv speider, siden dro også han til Edinburgh, hvor han fikk den samme tverrfaglige utdannelsen i økologisk forskning som Bews. Da han returnerte til Syd-Afrika tok han

seg jobb som skogsforvalter i Knysna. Tømmerhoggere er ikke alltid på samme bølgelengde som akademikere, og Phillips fant det særlig vanskelig å jobbe sammen med folk med blandet etnisk bakgrunn eller hva han beskrev som "fattige, foraktelige, og som regel degenererte produkter av raseblanding."⁵ Denne frykten for degenerering av de rene rasene ble senere et hovedtema i Phillips' forsvar av humanøkologi og naturvern.

Smuts delte fullt ut Phillips' frykt for biologisk og sosialt forfall hvis mennesker av ulik etnisk bakgrunn fritt fikk omgås hverandre og lage barn sammen. Han leste med interesse Phillips' etter hvert voksende liste av publikasjoner om skogens økologi, og inviterte ham ofte til sitt hjem der de diskuterte forsvarlig skogbrukspolitik, samt natur- og rasevern. Phillips var bare 26 år gammel da han først møtte Smuts, og han syntes selvfølgelig det var stor stas å ha sosial omgang med landets statsminister. Det var imidlertid ikke bare Smuts som politiker Phillips beundret, det var først og fremst hans filosofiske og vitenskapelige argumentasjon han sluttet seg til.

Smuts' holistiske politikk

Smuts var overbevist om at en forsvarlig politikk måtte baseres på trygg vitenskapelig grunn. Selv om han regnet seg selv som amatør, ble han blant akademikere regnet som en habil vitenskapsmann. I 1924 kom Unionspartiet i opposisjon og Nasjonalistene tok over makten. Derfor kunne Smuts vie mer tid til filosofi og botaniske studier. Han ble valgt til president for det Sydafrikanske Vitenskapsakademi, der han argumenterte for at livets begynnelse på jorden måtte ha funnet sted i deres land. Han så for seg hvordan evolusjonen av planter, dyr og mennesker startet i Syd-Afrika, for så å spre seg ut over jorden. Dette gjorde den lokale fauna, flora og urbefolkning – "våre levende fossiler" – særlig interessante for vitenskapelige undersøkelser.⁶ Hans artikler om temaet ble lovprist, men det var først og fremst hans filosofiske arbeid *Holism and Evolution* fra 1926 som vakte internasjonal oppsikt.

Boken bygget på hans tidligere Walt Whitman-studie og *An Inquiry into the Whole*-manuskriptet, samt studier av Spinoza og Hegel. I boken argumenterer Smuts for at røntgen forskning og Einsteins relativitetsteori viser at all materie er fylt av en vital livskraft som knytter alt liv sammen til et balansert harmonisk hele. Denne helhet kjennetegnes ikke av en brutal overlevelseskamp, men av fredelig samarbeid og koeksistens mellom liv. Det er de samarbeidende og kreative kreftene i naturen som overlever i lengden, argumenterte Smuts, og så for seg kraftfelt i naturen som drev alt liv inn i fredfullt samliv i "universets økologi."⁷ Det var alt om å gjøre, mente Smuts, å fjerne seg fra den dominerende mekanistiske og industrielle holdningen til naturen for bedre å kunne leve i harmonisk økologisk sameksistens.

Smuts' argumenter ble svært godt mottatt av en hel serie med bokanmelderne, som særlig fant det nye ordet "holisme" presist og lovende for videre filosofiske undersøkelser. Mange så Smuts i sammenheng med filosofer som Lloyd Morgan, Samuel Alexander, Alfred North Whitehead og Henri Bergson, men det var først og fremst det faktum at Smuts var politiker som fascinerte. Som en anmelder uttrykte det: "Han tilsvarende kanskje bedre enn noen annen person Platons filosofkonger-

ideal."⁸ Smuts vektla også at den politiske implikasjonen av holisme var en støtte til Folkeforbundet som et sted der verdens politikere nettopp kunne samles i harmoni og samarbeid. Likeledes så han sin holistiske filosofi som et filosofisk fundament for Unionen av Syd-Afrika, der ulike etniske grupperinger og raser skulle kunne leve hver for seg i henhold til sin respektive biologiske værenstilstand. Tanken var at hver mennesketype (slik som for eksempel sump- eller buskmenn) skulle leve i pakt med sin natur og i den økologiske helhet de stammet fra. Slik skulle et landområde kunne ha mange lokale økologiske helheter som sammen dannet en større helhet i form av en nasjon.

Det er viktig å merke seg at samtiden så på Smuts' forslag som humanistiske. Sosialpolitisk holisme innebar at alle mennesker og folkeslag skulle finne sin naturlige biologiske plass i verden. Menneskeartens ulike raser hadde gjennom årtusener utviklet seg forskjellig avhengig av bioregion: noen mennesker (som Goethe og Whitman) har et høyt personlighetsnivå takket være en gunstig bioregion, mens andre ikke hadde kommet så langt på utviklingsstigen. Smuts argumenterte for at det ville være humanistisk å hjelpe de lavere menneskerasene opp på et høyere nivå gjennom å la dem arbeide for de hvite, for eksempel som tjenere, gruvarbeidere eller annet enkelt forefallende arbeid. Denne arbeidsdeling var en del av det naturlige harmoniske samarbeid i et holistisk fundamentert samfunn, og Folkeforbundet var en ideell organisasjon for å organisere det hele.

Holistisk økologi i Syd-Afrika

To som absolutt fulgte med i offentlig debatt var Phillips og Bews, som var meget sympatiske til Smuts' tanker om politikk, holisme og økologi. Begge studerte *Holism and Evolution* i detalj, og la den til grunn for sine egne økologiske arbeider.

Phillips så store muligheter for å utvikle en ny og bedre økologisk terminologi basert på holistisk filosofi, og han brevvekslet med Smuts om emnet. Resultatet var at Smuts gjennom sine politiske kontakter fikk generert forskningsmidler for Phillips, slik at han kunne få arbeide i ro og mak med temaet. Resultatet ble en klassisk artikkel i økologiens historie kalt *The Biotic Community*. Hensikten med den terminologien Phillips genererte, var å gi svar på hvordan den fargede befolkningen best kunne administreres som naturressurs. Dette ga han uttrykk for i en artikkel kalt *Man at the Cross-Roads*, der han utviklet sine ideer om hvordan mennesket kunne leve i fellesskap og harmoni med naturen i et fremtidig biotisk samfunn. Slik Phillips så det, sto mennesket foran et radikalt veivalg med hensyn til holdningen til naturen, med to mulige veier å gå.

Den første – farlige – veien knyttet Phillips til en antroposentrisk, mekanistisk filosofi og industriell utnyttelse av naturressurser som altfor lenge hadde kjennetegnet Vestlig sivilisasjon. Det var på høy tid, argumenterte Phillips, å bryte ned de kunstige grensene som vestlig kristen filosofi hadde satt mellom mennesker og resten av naturen. En slik antroposentrisme undergravde muligheten for en forsoning med det biotiske fellesskap. Konstruksjonen av en dualisme mellom naturen og mennesket muliggjorde en fremmedgjørende

mekanistisk naturfilosofi og brutal industrialisering med påfølgende naturkatastrofer. Både de fargede og de hvite måtte bære ansvaret for disse miljøproblemene, og Phillips var den første til å innrømme at de med europeisk bakgrunn var de som forårsaket mest ødeleggelser. Det var derfor viktig at urbefolkningen ikke utviklet seg i retning av den ødeleggende vestlige kulturen, siden en slik tendens bare ville føre til større miljøproblemer. Vestlig kultur kunne virke degenererende på urbefolkningen: hvis fargede bevegde seg ut fra deres respektive biotiske samfunn og inn til byene, så kunne de miste evnen til å gå ordentlig (på grunn av moderne transport), miste evnen til å høre skikkelig (på grunn av urbane lyder), få nerver og angst (på grunn av aggressive filmer og TV), få redusert syn (på grunn av byenes belysning), få dårlige tenner (på grunn av syntetisk mat), få dårlig kroppsholdning (av mangel på fysisk aktivitet og på grunn av bruk av vestlige klær), for bare å nevne noen av de problemer Phillips ramser opp.

Den andre – gode – veien man kunne velge, argumenterte Phillips, var å følge Smuts' holistiske filosofi og politikk. Et slikt veivalg mente Phillips ville føre til en ny økologisk orientert livsstil og et samfunn der mennesker, dyr og planter ville leve i et harmonisk fellesskap. I et slikt biosentrisk samfunn ville alt liv stå på like fot, og dermed få lik respekt. Planter og dyr ville få egne naturreservater, og etniske grupperinger med ulik biotisk bakgrunn skulle likeledes få leve i takt med sin natur i egne menneskereservater eller økologiske hjemmeland beskyttet fra vestlig mekanistisk naturforståelse. Urbefolkningen skulle ikke ha frihet til å reise, fordi de da ville bryte ut av de økologiske relasjonene de hørte hjemme i, og dessuten risikere å komme i kontakt med ødeleggende vestlig livsstil. Den allerede biologisk overlegne hvite rase skulle administrere disse økologiske hjemmelandene ved å kontrollere de innfødtes hogst og husdyrhold, slik at ikke den økologiske harmonien kom i ubalanse. Det skulle innføres strenge regler for ekteskap mellom rasene, slik at menneskenes biologiske mangfold ble ivaretatt. Samtidig som man satte i gang strenge kontrolltiltak for å unngå overbefolkning blant de fattige og kriminelle, skulle man oppmuntre til flere barn blant de intellektuelle hvite på grunn av deres biologiske overlegenhet. Kvinners frigjøring skulle ikke oppmuntres, fordi menn i den humanøkologiske familiebalansen er kvinnen overlegen. Ikke minst homoseksualitet skulle forbyes, da dette humanøkologisk sett strider mot menneskets biologi, og dermed med muligheten for å kunne leve i nærkontakt med naturen i oss og rundt oss.

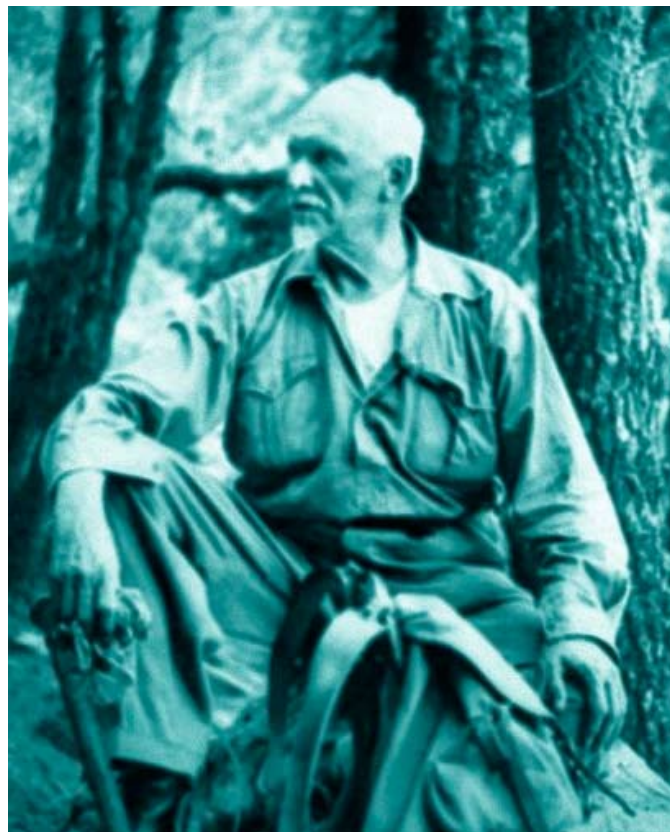
Alt dette kan synes hardt og brutalt sett med dagens øyne, men det er viktig å huske på at Phillips ikke så det slik. Tvert i mot. For ham var det biosentriske samfunn med dets økologiske hjemmeland en mulig løsning på den overhengende miljøkrisen. Hans visjon om det biotiske fellesskap var for ham lest med "melken av menneskelig godhet," der naturen ble tolket i tråd med Goethes ord: "Hennes krone er kjærlighet."⁹

Phillips ønsket først og fremst å imponere Smuts med sitt økofilosofiske arbeide, noe han også lyktes med. Smuts kom tilbake til makten i 1933 som justisminister, og fra 1939 til 1947 som Syd-Afrikas statsminister og feltmarskalk. I hele denne perioden frekventerte og brevvekslet Phillips med Smuts, og alt tyder på at Smuts hadde en levende interesse

for humanøkologien med dens sosial- og miljøpolitiske implikasjoner. En annen som også imponerte Smuts var Bews med studier i human økologi. Sammen med Phillips satte han det vitenskapelige fundamentet for Smuts' miljø- og rasepolitikk.

Bews gjorde stor suksess ved Natal University, der han ble utnevnt til rektor i 1930. Dette forhindret ham ikke i å publisere en serie humanøkologiske arbeider som reflekterer den administrative oversikt over ulike fag og etniske folkegrupper han trengte som universitetets administrator. Han fikk gjennomført segregering ved universitetet ved hjelp av økologisk argumentasjon. Det fantes angivelig "pionérmenn i likhet med poinérplanter," som kunne utvikle seg til "klimaks-typer av menn" hvis bare forholdene ble lagt til rette for dem ved universitetet.¹⁰ Bews brukte hyppig slike analogier mellom utvikling av planter og mennesker for å overbevise sitt publikum om den økologiske nødvendigheten av at den hvite rasen burde få en ledende akademisk rolle.

Hovedpoenget til Bews var å få slått fast det biologiske grunnlaget for ulike "økologiske klasser" og "en økologisk inndeling av menneskeheten."¹¹ Han argumenterte for at de klasseskiller, raseskiller og den arbeidsdeling man fant mellom mennesker var i henhold til naturens orden. Forholdet mellom fiskere, sjømenn, arbeidere, prester, medisinnmenn, handelsmenn, herskere, aristokrater, tjenere og så videre var den naturlige økologiske orden som hadde utviklet seg mellom mennesker over millioner av år. Takket være ulike klimatiske forhold hadde enkelte raser utviklet sin sivilisasjon lengre enn andre. Poenget var her å lage en økologisk differensiering

Jan Kristian Smuts

mellom lavt og høyt sivilisasjonsnivå for på den måten å kunne naturalisere og dermed legitimere rase og klasseskiller. Slike skiller representerte et økologisk mangfold og en naturlig balanse mellom mennesker i det store biotiske fellesskap.

Han utviklet en D.Q. ("Development Quotient"), ved siden av en I.Q. ("Intelligence Quotient"), som en vitenskapelig metode for klassifikasjon av ulike menneskers økologiske klassetilhørighet. Bews redegjør blant annet for hvordan arkitektur, musikk, kunst og litteratur har utviklet seg under ulike biotiske betingelser, og viser hvor mye høyere hvite menneskers D.Q. er sammenlignet med ulike grupper av urbefolkninger. Bews tok høyde for at ikke all utvikling var av det gode, og at mange miljøproblemer nettopp var skapt av vestlig kulturs ofte ødeleggende forestilling om fremskritt. Det var derfor desto viktigere at urbefolkningen ikke utviklet seg i retning av de hvites livsstil, men forble på sitt utviklingsstadium. Han mente at urbefolkning burde skjermes fra vestlig påvirkning. Den herskende hvite økologiske klasse burde sørge for at de som ennå levde i pakt med naturen ble værende i sine respektive økologiske hjemmeland og ikke flyttet inn til byene eller på annen måte tok del i vestlig kultur.

Bews og Phillips' arbeider i human økologi ble fulgt med argusøyne av Smuts, som så i dem ikke bare en realisering av hans holistiske filosofi, men også et vitenskapelig fundament for hans politikk. Både Bews og Phillips var blant de ledende internasjonale økologene i sin samtid, og deres arbeid i human økologi ble anerkjent som banebrytende også utenfor Syd-Afrika. Det vil føre for langt å redegjøre for deres innflytelse generelt, men det er på sin plass å vise hvordan Smuts gjorde bruk av humanøkologen i utformingen av Syd-Afrikas rase- og menneskerettighetspolitikk.

Politisk humanøkologi og menneskerettigheter

Humanøkologien ga Smuts vitenskapelig belegg for sin holistiske filosofi om evolusjonen av høyere og laverestående menneskeraser. Med utgangspunkt i denne teorien om ulike personligheter fikk han vedtatt lover som begrenset de fargedes politiske frihet og mulighet til å kjøpe egen eiendom.

Smuts hadde en økologisk forståelse av "menneskets personlighet" som fulgte hans holistiske *personologi*, eller læren menneskets evolusjonære ulikhet fra sump- og buskmenn til subline personligheter som Walt Whitman og Goethe. Smuts så det slik at noen mennesker var mer mennesker enn andre, og deres rettigheter skulle distribueres deretter. Ulike økologiske samfunn, eller det Phillips kalte biotiske fellesskap, frembringer ulike menneskepersonligheter som burde ha tilsvarende grader av borgerrettigheter. Smuts støttet seg ikke bare på økologisk forskning, men også på britisk rettsfilosofi om hvordan samfunnets sivile lover nedstammer fra naturlige lover. Ulike urbefolkningsgrupper skulle ha rett til å leve segregert i sine respektive økologiske hjemmeland, for på den måten å kunne leve i tråd med sine respektive personlighetens natur og i harmoni med sitt respektive biotiske fellesskap.

Det var slike grunner som lå bak Smuts' utkast til de Forente nasjoners menneskerettserklæring av 1945. Han var en av hovedsponsorene og forfatteren av det første utkastet, og ble

respektert for det blant både diplomater og politikere. Etter krigen ble han sågar feiret som en moralsk helt i de viktigste vestlige media. Det var først med menneskerettighetsdebattene rundt de Forente nasjoners erklæring av 1948 at Smuts moralske autoritet ble svekket, ikke minst takket være kritiske innlegg fra den indiske delegasjonen. I intellektuelle kretser var det antirasister som W. E. B. Du Bois som startet kritikken av Smuts, en kritikk som ble gjentatt av mange akademikere, for eksempel i den private korrespondanse mellom Smuts og redaktøren av *Samtiden*, Jacob Worm-Müller. Smuts så promoteringen av menneskerettigheter som sitt livsverk og tok ikke dette lett. Hans siste dagboknotater bærer preg av en følelse av å ha feilet både moralsk og politisk.

Smuts' politiske holisme var basert på hva han mente var en tolerant filosofi som viste respekt for alle urbefolknings iboende rett til selvstyre i tråd med egen tradisjon, livsstil og samfunn. Disse samfunn hadde i følge humanøkologien utviklet seg ulikt etter tusener av år med evolusjon, fordi de levde i ulike økologiske naturområder. Smuts argumenterte for at disse samfunn måtte få leve i tråd med sine iboende egenskaper. Denne holistiske filosofi søkte å ta vare på mangfoldet av fellesskapets sosiale dyder og gode former for liv for ulike raseres personligheter ved hjelp av sosial og etnisk segregering til ulike biotiske hjemmeland. Humanøkologisk vitenskap ga ham en rekke fakta og nyttig informasjon for en slik politikk.

Noter

- 1 Denne artikkelen bygger i sin helhet på kapittel 2, 4 og 5 i Peder Anker, *Imperial Ecology: Environmental Order in the British Empire, 1895-1945*. Cambridge: Harvard University Press, 2001. Leseren vil finne en fylldigere drøftelse og et bredere noteapparat i denne boken.
- 2 Boken var ferdig i 1895 og ble senere publisert som Jan Christian Smuts, *Walt Whitman: A Study in the Evolution of a Personality*. Detroit: Wayne State University Press, 1973.
- 3 Jan Christian Smuts, "An Inquiry into the Whole," in William Keith Hancock og Jean van der Poel (red.), *Selections from the Smuts Papers*, vol. 3, (Cambridge: Cambridge University Press, 1966), MS 520, s. 68-83.
- 4 George W. Gale, *John William Bews*, Pietermaritzburg: University of Natal Press, 1954., s. 62.
- 5 John Phillips, *Kwame Nkrumah and the Future of Africa*, London: Faber and Faber, 1960, s. 17.
- 6 Jan Christian Smuts, "South Africa in Science," in *South African Journal of Science*, vol. 22 (1925), s. 17.
- 7 Jan Christian Smuts, *Holism and Evolution*, London: Macmillan, 1926, s. 343.
- 8 J. E. Bodin, "Holism and Evolution," in *The Personalist*, vol. 9 (1928), s. 66-67.
- 9 John Phillips, "Man at the Cross-Roads," in *Our Changing World-View*, Anonym (red.), 1932, s. 67, 68, 69. Se også John Phillips, "The Biotic Community," in *Journal of Ecology*, vol. 19. (1931), s. 1-24.
- 10 John William Bews, "The Ecological Viewpoint," in *South African Journal of Science*, vol. 28 (1931), s. 13.
- 11 John William Bews, *Human Ecology*. Oxford: Oxford University Press, 1935, begrepene brukes i hele boken, se for eksempel s. 155, 245, 256.